

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 62, Haziran / June 2019, 99-135

**ŞEYHÜLİSLÂM FEYZULLAH EFENDİ'YE METHİYE
FARŞÇA ŞİİRLER**

The Persian Praise Poems to Sheikhulislam Faizollah Afandi

(Makale Geliş Tarihi: 28.03.2019/ Kabul Tarihi: 09.05.2019)

Veyis DEĞİRMENÇAY*

Öz

Osmanlılar döneminde yaşamış, Türkçe, Farsça ve hatta Arapça şiirler kaleme almış birçok şairimiz vardır. Bunlardan bazıları, yazdıkları şiirlerle devlet adamlarını ve ileri gelenleri övmüşler, doğrudan veya dolaylı olarak memduhlarına isteklerini arzetmişlerdir.

Türk edebiyatındaki methiyeler incelendiğinde, genelde padişah, sadrazam, vezir, paşa gibi devlet adamlarına ve ileri gelen şahsiyetlere yazıldığı görülür. Ancak bazen kadı, müftü ve şeyhülislam gibi başka görevlerde bulunan devlet adamlarına da methiyeler yazıldığı olmuştur. Bunlardan biri, Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Fezullah Efendi'dir. Fezullah Efendi, özellikle II. Mustafa devrinde Şeyhülislâmlık görevi dışında, devlet idaresinde, memur atamalarında ve görevden el çektirmelerde son derece etkili olmuş bir devlet adamıdır.

Bu çalışmada, Vâsılâ, Kûrânî, Ârif, Hâtif, Âzim, Dürrî, Vâsık, Nazmî ve Sâmi mahlaslı şairlerin Şeyhülislâm Seyyid Fezullah Efendi'ye yazdıkları dokuz adet Farsça şiir, tenkitli metni yapılarak Türkçeye çevrildi ve incelendi. Ayrıca Fezullah Efendi ve adı geçen şairlerin hayatı hakkında bilgi verildi.

Anahtar Kelimeler: Şeyhülislâm Fezullah Efendi, Farsça Şiirler, Methiye.

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü; Prof.Dr., *Atatürk University Journal of Faculty of Letters, Department of Language and Literature*, drveyis@atauni.edu.tr//veyis0065@hotmail.com, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0003-82145526>

Abstract

We have a lot of poets who lived during Ottoman Empire period and wrote poems in Turkish, Persian and even Arabic. Some of them with their poems praised the statesmen and the notables, by doing so they directly or indirectly submitted their wishes to their praised ones.

When the praises of Turkish literature are investigated, it can be seen that they address the statesmen like sultan, grand vizier, pasha and the notables. However, sometimes the praises appeal to statesmen at different offices like qadı (judge), mofti and sheikhulislam. One of them is Sheikhulislam Faizollah Afandi. Faizollah Afandi is an effective statesman especially in state administration, appointment of officers and suspension from offices besides his office of being the sheikhulislam during the era of Mostafa II.

In this work, nine poems which address Sheikhulislam Sayyed Faizollah Afandi by the poets with the pen names as Vāsīlā, Qourānī, Āref, Hātef, Āzem, Dorrī, Vāsık, Nazmī and Sāmī are translated into Turkish by writing critique and explained shortly. Additionally, there are some information given shortly about the lives of Faizollah Afandi and the mentioned poets.

Keywords: Sheikhulislam Faizollah Afandi, Persian Poems, Praise.

Giriş

Osmanlılar döneminde yaşamış, Türkçe, Farsça ve hatta Arapça şiirler kaleme almış birçok şairimiz vardır.

Şairler, şiirlerinde birçok konuyu işlemekle birlikte bazen devrin önemli şahsiyetlerine methiyeler de kaleme almışlardır. Bu şahsiyetlerden biri de müderris, muhaddis ve aynı zamanda iyi bir hattat ve şair de olan Şeyhülislâm Fezullah Efendi'dir. Fezullah Efendi, özellikle II. Mustafa devrinde Şeyhülislâmlık görevi dışında, devlet idaresinde, memur atamalarında ve görevden el çektirmelerde son derece etkili olmuş bir devlet adamıdır. Bu nedenle devlet kurumlarında memur olmak veya görev yapmak isteyen birçok müderris, kadı, müftü, muallim, kâtip ve benzeri şair ve yazar kendisine Türkçe, Arapça ve Farsça methiheyeler kaleme almışlar ve taleplerini edebî bir dille ifade etmişlerdir. Bu şiirler, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2843 numarada kayıtlı *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm* adlı yazma eserde toplanmıştır. Mecmuadaki şiirlerin kime ait olduğu bazen yazılmış bazen de hiçbir bilgi verilmemiştir. Şu ana kadar Fezullah Efendi hakkında yazılan sözkonusu şiirlerden Farsça olanları, birkaç şiir hariç, tarafımızdan tenkitli metni, Türkçe çevirisi, incelemesi ve kime ait oldukları tespit

edilerek şairler haklarında bilgi de verilip farklı dergilerde makale olarak yayımlanmıştır.

Bu son çalışmada; Feyzullah Efendi hakkında yazılan Farsça diğer şiirlerin tenkitli metinleri, Türkçe çevirileri ve incelemeleri yapıldı; ayrıca şairleri de tespit edilerek haklarında bilgi verildi. Bunlar; Vâsılâ, Kûrânî, Ârif, Hâtif/Hâtifî, Âzim, Dürrî, Vâsık, Nazmî ve Sâmi'dir. Bunlardan Dürrî, Vâsık ve Nazmî'nin kim oldukları kesin olarak tespit edilemedi; ancak Feyzullah Efendi'nin devlet yönetiminde söz sahibi olduğu dönemde yaşamış (1099-1688; 1106-1115/1695-1703)¹ olanları tespit edilip haklarında bilgi verildi.

Feyzullah Efendi

1048'de (1639) Erzurum'da doğmuştur. Adı Mehmed'dir. Erzurum müftüsü Seyyid Mehmed Efendi'nin oğludur. Erzurum'da öğrenim gördükten sonra, 1075 (1664) yılında İstanbul'a, oradan da Edirne'ye gitmiştir. Şehzade (II.) Mustafa'ya hocalık; Haydarpaşa, Üsküdar Mihrimah Sultan, Sahn-ı Semân ve Ayasofya medreselerinde müderrislik yapmış; İstanbul kadılığı pâyesiyle Sultan Ahmed Medresesi'ne; Rumeli kazaskerliği pâyesiyle Şehzade (III.) Ahmed'in hocalığına getirilmiş; daha sonra nakîbüleşraf, ardından şeyhülislâm olmuştur. On yedi gün sonra azledilerek Erzurum'a gönderilmiş; yedi yıl sonra tekrar şeyhülislâmlığa tayin edilmiş, sekiz yıl bu makamda kalmıştır. 1115 (1703) yılında Edirne'de katledilmiş ve naaşı Abdülkerim Mektebi avlusuna defnedilmiştir.

Feyzullah Efendi müderris, muhaddis ve aynı zamanda iyi bir hattat ve şairdir. Arapça ve Farsça şiirleri ve kaleme aldığı birçok eseri vardır: *Fetâvâ-yı Feyziyye*, *Nesâyihu'l-mülûk*, *Kitâbü'l-ezkâr*, *Mecmûa-i Hikâyât*, *Letâifnâme*, *Riyâzü'r-rahme*, *Hâşiye alâ Envâri't-tenzil*, *İsâmüddin İsferyîni'nin Hâşiye alâ Cüz'in-Nebe'sine hâşiye*, *Halhalî'nin Hâşiye alâ Şerhi'l-Akâid'ine ta'likat* ve *İbnü'l-Hatîb el-Amâsî'nin Ravzu'l-ahyâr Türkçe çevirisi*.²

¹ Feyzullah Efendi, 11 Rebûlâhir 1099'de (14 Şubat 1688) Şeyhülislâm oldu (17 gün bu görevde kaldı) ve 11 Şevval 1106'da (25 Mayıs 1695) tekrar şeyhülislâm oldu ve aralıksız sekiz yıldan fazla bu görevde kaldı. Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 527-528.

² Geniş bilgi için bkz. Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, XII, 527-528; Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-şu'arâ* (haz. Adnan İnce), Ankara 2005, s. 181; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, IV, 33-34 ve 765-766.

Vâsilâ

Hayatı hakkında bilgi yoktur. Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye yazdığı Farsça kasidesine göre XI. (XVII) yüzyılın ikinci yarısı ile XII. (XVIII) yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Farsça şiiri vardır. Feyzullah Efendiye yazdığı Farsça methiyesi 16 beyitlik bir kaside olup hezec-i müsemmen-i sâlim yani mefâîlün, mefâîlün, mefâîlün, mefâîlün vezindedir.³

Vâsilâ Efendi, manzumesine doğrudan Feyzullah Efendi'nin methiyle başlar. Allah Feyzullah Efendi'ye ihsanda bulunmuştur; Süleyman'ın mülkü onun fermanı altındadır. İnsanlar sabah akşam onun etrafında toplanır. Güneş ve ay sarayının bekçiliğini yapar. Felek, “Belki bir gün o yüceliğin sığınağı olan zatın kapıcısı olurum!” diye avare avare dolaşır. Yedi iklimin tamamı “Belki onun ayağının toprağından bir toz alınımıza ulaşır!” temennisiyle yaşar. Bu asırda zamane annesinden böyle bir evlat doğmamıştır. Feyzullah Efendi Osmanlı ailesi için dünyaya gelmiştir.

Vâsilâ Efendi, seher vaktinde kan dolu yüreğiyle “Tanrı aslanı iki dünyada da korunsun?” diye ona dualar ettiğini; bütün sufilerin halvet köşesinde, “İlahî! Eğer perişansan, senin düşmanların çıkıp gitsinler buradan.” diye ona dua ettiklerini; bütün vahşi hayvanların ve kuşların onun adaletini övdüklerini; gökyüzünün elinde gökkuşağı, zambağın elinde hançer, ona kötü söz söyleyeni hedef aldıklarını; zümrüdün, Hızır gibi gelip “Belki ben de ilahî lütuf sayesinde bir nam sahibi olurum!” diye onun elini öptüğünü söyler. Onun makamı fazilet, kazanımı olgunluktur. Makamı Yusuf'un makamından üstündür.

Şair; madenin içinde yıllarca kan içmiş olan akikin, “Belki bir insan bizi kendi eline yüzük kaşı yapar!”; sedefin içindeki incininse, denizin dibinde uzun süre, “Ey Allah'ım! Bir sultanın tacına ulaşacağım zaman ne zaman?” dediklerini hatırlatarak, Feyzullah Efendi'nin de şu an fırsat varken, hiç olmazsa bir gönül kazanmasını ister; çünkü kendisi onun ayağını öpmeye gelmiştir. Şair, ondan kendisine bir at ve bir nafaka vermesini talep eder; “Fânî âlemde güzel addan başkası kalmaz.” der.

1. Kaside⁴

Ne güzel bir zat ki Allah ona ihsanda bulunmuştur; Süleyman'ın mülkü onun yüzüğünün fermanı altındadır.

³ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2843 Numaralı Yazma, vr. 83b-84a.

⁴ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, vr. 83b-84a.

Yıldızlar kümesi gibi insanlar sabah akşam onun etrafında toplanır; çünkü güneş ve ay sarayının bekçiliğini yapar.

Felek, "Belki bir gün dünyada o yüceliğin sığınağı olan zatın kapıcısı olurum kolayca!" diye avare avare dolaşır.

Yedi iklimin⁵ tamamı "Belki onun ayağının toprağından bir toz alnımıza ulaşır!" temennisiyle yaşarlar.

Bu asırda zamane annesinden böyle bir evlat doğmamıştır; Feyzullah (Efendi) Osmanlı ailesi için dünyaya gelmiştir.

Seher vakti kan dolu yüreğimle "Tanrı aslanı iki dünyada da korunsun!" diye dualar ediyorum.

Gerçi Yusuf Kenanlıydı ve Mısır'a gelip saltanat tahtına oturdu; ama (onun makamı) senin makamınla nasıl bir olur!?

Bütün sufiler, halvet köşesinde "İlahî, eğer perişansan, senin düşmanların (buradan) çıkıp gitsinler!" diye dua ederler.

Dağa, ormana, çöle ve bostana gittim ve gördüm; bütün vahşî hayvanlar ve kuşlar senin adaletini övmekteler.

Gökyüzü elinde gökkuşağı; zambak elinde hançer, sana kötü söz söyleyeni hedef yaparlar.

Senin makamın fazilet, senin kazanımın olgunluktur; o yüzden doğunun yüzü artarsa eğer (?), aydınlanır.

Zümrüt, Hızır gibi geldi ve "Belki ben de ilahî lütuף sayesinde bir nam sahibi olurum!" diye senin elini öptü.

Madenin içinde yıllarca kan içmiş olan akik, "Belki bir insan bizi kendi eline yüzük kaşı yapar!" diyor.

İnci, sedefin içinde, denizin dibinde bir süredir, "Ey Allah'ım! Bir sultanın tacına ulaşacağım zaman ne zamandır?" diyordu.

Sen de şu an fırsat varken, hiç olmazsa bir gönül kazan; çünkü yarın mahşer gününde pişmanlığın fayda vermez!

Vâsılâ senin ayağını öpmeye geldi; (ona) bir at ve bir nafaka ver; fânî âlemde güzel addan başkası kalmaz!

Kûrânî

Ebü'l-İrfân (Ebû İshâk) Burhânüddin İbrahim b. Hasen b. Şihâbiddîn el-Kûrânî eş-Şehrezûrî. Nakşibendiyye şeyhi, Şâfiî fakihî, muhaddis ve mutasavvıftır.

⁵ Heft iklim: Yedi iklim. Birinci iklim: Hindistan; ikinci iklim: Arabistan ve Habeşistan; üçüncü iklim: Mısır ve Şam; dördüncü iklim: İran, İrânşehr; beşinci iklim: Rum ve Slav; altıncı iklim: Türk ve Ye'cüc; yedinci iklim: Çin ve Mâçin (www.loghatnaameh.org).

1025 yılı Şevval ayında (Ekim 1616) Şehrezûr'a bağlı Şehran'da doğmuştur. İran ve Anadolu'nun çeşitli şehirleri yanında Bağdat, Dımaşk, Kahire ve Medine gibi ilim merkezlerinde okumuştur. Fıkıh, kelâm ve tasavvuf sahalarında derin bilgi sahibi olan Kûrânî bu ilimlerde birçok kişiye icâzet vermiştir. 28 Cemâziyelevvel 1101'de (9 Mart 1690) veya Bursalı Mehmed Tahir'e göre Rebûlâhir 1102'de (Ocak 1691) Medine'de vefat etmiştir. Bâkî Kabristanı'nda medfundur. Arapça'nın yanı sıra Farsça ve Türkçe de bilmektedir. Birçok eseri vardır.⁶

Kûrânî'nin Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi'ye talebini iletmiş ve bu arada kendisini de övdüğü Farsça bir kıtası vardır. Yedi beyitlik kıta remel-i müsemmen-i mahzûf yani fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde kaleme alınmıştır.

Kûrânî, kıtasında Feyzullah Efendi'ye; yabancı olup yolunu kaybettiğini, yaşlandığını, çaresiz kaldığını, fakirliğin kendisini istila ettiğini, Yusuf gibi kuyuya düştüğünü; onun divanına muhtaç olduğunu söyler; ondan yargıç olup gönül levhasınının sayfasına kalem çekmesini ister; “belki senin fermanınla hayat bulurum; çünkü temiz kalpliyim; sana dua edenlerin en hakiriyim” der. Şair, devamla bu samimi yoksuluna kereminden feyiz ulaştır; kulluk samimiyeti içinde daima seni övmekteyim; elimden tut diyerek, kabul miracında ellerini kaldırır ve Feyzullah Efendi'ye dua eder, melekler de amin derler.

2. Kıta⁷

Şefkat gözünü aç ve [şu] hâlîme bir bak; çünkü ben, senin dua edenlerinin en hakiri ve kapıcının [ayağının altındaki] toprağım.

Akşam vaktidir, yabanciyım, yolumu kaybetmişim; sabah gibi yüzünü göster; senin seherde öten kuşunum.

Yusuf gibi kara çukura düşmüş temiz kalpli biriyim; elimden tut; senin Kenan'ının kuyusunda esirim.

Yaşlılık ve çaresizlik hâlîme tanıktır; fakirlik istila etmiş beni; senin divanına muhtacım.

Yargıç ol; gönül levhamın sayfasına kalem çek; belki senin fermanın hükümünde hayat bulurum.

Bu samimi yoksuluna kereminden feyiz ulaştır; kulluk samimiyeti içinde daima seni övmekteyim.

⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, İstanbul 1333 h., I, 226-227; Recep Cici, “Kûrânî”, *DİA*, İstanbul 2002, XXVI, 426-427; www.loghatnaameh.org.

⁷ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, vr. 93b.

Kûrânî! Kabul miracında ellerini kaldırdı; ben, senin duacınım, melekler [de] amin demekte.

Ârif

Kazasker Abdülbâkî Ârif Efendi, Tersane mahzen katibi Ammîzâde Mehmed b. Mustafa Efendi'nin oğludur. Galatalıdır. 1052 (1642) tarihinde İstanbul'da doğdu. İyi bir eğitim gördükten sonra 1083 (1672) yılında Hüsrev Kethüda Medresesine yine aynı yıl içinde Sahn-ı Seman'dan birine, 1086'da (1675) Hayreddin Paşa Medresesine, 1087'de (1676) Murat Paşa-yı Atika Medresesine, 1089'da (1678) Mahmud Paşa Medresesine, 1090'da (1679) musıla-i Süleymaniye ile Üsküdar'daki Valide Sultan Medresesine, 1091'de (1680) Süleymaniye Medreselerinden birine müderris olarak atandı. 1092'de (1681) Selanik kadılığına, 1098'de (1686) Bursa kadılığına, 1103 (1692) Şevval ayında Mekke-i Mükerrreme payesiyle Mısır Kahire kadılığına ve 1109'da (1697) İstanbul kadılığa atandı ve 1113'de (1702) Anadolu kazaskeri ve 1118'de (1706) Rumeli kazaskeri oldu. 8 Şevval 1125 (28 Ekim 1713) yılında vefat etti. Eyüp'te türbe bitişiğinde metfundur. Döneminde bilgisiyle tanındı. Mevlevî şairlerdendir. Şiir, inşa ve hüsn-i hatta ustasıdır. *Minhâcu'l-usûli'd-dîniyye*, *Makâme-i Fethiyye*, *Makâle-i Kandiyye*, *Risâle-i Lâm*, *Mirâciye*, *Siyer-i Şerif* ve daha birçok eseri ile Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerinden mürettep *Divan*'ı vardır.⁸

Türkçe bir gazeli:

*Ne lâlezâr gerekir ne seyr-i bâg bana
Yeter müşâhade-i cism-i dâgdâg bana*

*Şemîm-yâfte-i gülşen-i temennâyım
Olur mu bûy-ı gül âlâyış-i dimâg bana*

*Yegâne 'âşık-ı âzâde-kayd-ı her kâımım
Girân gelirse nola minnet-i sürâg bana*

Olur füsürde yine serd bâd-ı âhımdan

⁸ Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî I-II* (haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı), Ankara 2001, II, 603 (2564); Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 405-411; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, 297-298; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 362-363; Mehmet Sâlih Yümnî, *Tezkire-i Şu'arâ-i Yümnî* (haz. Sadık Erdem), Ankara 2013, s. 14; Kazasker Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, Dersâdet 1315, İkdâm Matbaası, s. 441-446; Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, s. 476-480; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 628 Numaralı Yazma, vr. 307b; İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-'asâr Li Zeyl-i Zübdeti'l-eş'âr* (haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Ankara 1999, s. 247-253; İpekten, Haluk v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 35.

Olursa şem ‘-i meh ü mihr eger çerâg bana

Tenük-mizâc-ı gamum dil-hırâşdır ‘Ârif

Hurûş-ı zezeme-i ‘andelîb ü zâg bana

Ârif’in Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi’ye methiyesi 9 beyitlik bir gazeldir ve remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktu’ yani fâilâtün feilâtün feilâtün fâ‘lün vezninde kaleme alınmıştır.

Ârif Efendi, manzumesinde aşk gamının alçağın gönlünde saklı kalamayacağı; bunun alevle çerçöpün bir araya gelmesi gibi olduğu; dört unsur duvarından kurtulanın nazarında altı yönün hapis gibi daracık kaldığı; çocuk davranışlarının söz söylemelerinin ölçülü olmadığı; ancak yaşlının yay gibi eğilmiş boyunun arzu okunun kabûl hedefine ulaşacağı; işini ihlâsla yapan kişinin temelinde bir çatlama, bir bozulma olmayacağını anlattığı kısa bir girişten sonra velinimet dediği Feyzullah Efendi’nin methine geçer; onun perişan ve kimsesiz herkese merhamet ettiğini; yüksek makamlı, âlicenap ve cömert olup yüceliğinin ve şanın son derece olduğunu, dergâhının merkezinin gökyüzü gibi olduğunu; bir yolunu kaybetmiş görse Hızır gibi imdadına yetiştiğini söyler.

3. Gazel⁹

Aşk gamı alçağın gönlünde nasıl saklı kalır? Alev, çöple bir araya geldiği an âsileşir.

Dört unsur duvarından kurtulanın nazarında altı yön hapis gibi daracık olur.

Çocuk davranışlarının söz söylemeleri ölçülü değildir; yeni bitmiş goncanın ağzı açılmaz.

Küstah ağzınla bana küfrederek incitme; senin konuşan gözünden bir harf yeter bana.

Yaşlının yay gibi eğilmiş boyunun arzu oku kabûl hedefine ulaşır.

Ârif! İşini ihlasla yapan kişinin temelinde bir çatlama, bir bozulma olmaz.

Velinimetin görüş ve düşüncelerini övmekle meşgul ol; çünkü o perişan ve kimsesiz herkese merhamet eder.

O yüksek makamlı âlicenabın yüceliği ve şanı son derece olduğu için dergâhının merkezi gökyüzü olmuştur.

O cömert (şeyhülislâm) bir yolunu kaybetmiş görse böyle bir çölde Hızır gibi imdadına yetişir.

⁹ Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm, vr. 99ab.

Hâtif

Eğercizâde, Semercizâde, Sarrâczâde Hasan Hâtif/Hâtifi, Bursalıdır. Adı Hasan'dır. 1077 (1666) yılında Bursa'da doğmuştur. 1111 (1699) tarihinde hâric itibariyle müderrisler sınıfına dahil olmuş; Emir Sultan Medresesi'nde müderris olmuş; ayrıca 1140 yılı Şevval ayında (Mayıs/Haziran 1728) Gence'de, 1141 yılı Cemaziyelevvel ayında (Aralık 1728) ise Revan'da görev yapmış, 1142 yılı Ramazan ayında (Mart/Nisan 1730) azledilmiştir. 1146'da (1734) Kayseri'de ve 1150 yılı Rebiülâhir ayında (Temmuz/Ağustos 1737) Bağdat'ta görev yapmış ve 1151 yılı Şaban'ında (Kasım/Aralık 1738) ise azledilip İstanbul'a gelmiş; daha sonra Tokat kadısı olmuş ve orada 1152'de (1739) vefat etmiştir. Fatîn ve Sicill'in vefat tarihini 1157 (1744) göstermeleri yanlıştır. Bursalı âlim ve şairlerdendir. *Esmâü'l-hüsnâ, Üç Arûs ve Üç Dâmâd, Seyahatnâme*'siyle Türkçe ve Farsça şiirlerinden oluşan Divan'ı vardır. Türkçe birkaç beyti:¹⁰

*Zülfün ki dest-i şâne de pür pîç ü tâb olur
Diller esîr-i keşmekeş-i ıztırâb olur*

*Verse harâba dilleri çeşmin aceb değil
Erbâb-ı ayşın ekseri hâne-harâb olur*

*Hâtif hemîşe çehreni hâk-ı niyâz kıl
Gıtdikçe o şûh dilber-i âlî-cenâb olur*

*Âteş-fiken ruhun ufuk-ı âsumâna dek
Hattın zuhûru fitne-i âhir-zamâna dek*

*Hû-kerde olsa halvet-i germâbede teng
Mevc-efken-i letâfet olup câ-mekâna dek*

*Ey bâde kimse bilmedi billâhi hürmetin
Düştü ayağa devlet-i İslâmiyâne dek*

¹⁰ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, II, 1188-1189 (4687); *Dîvân-ı Hâtif*, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, ASL 94-98 Numaralı Yazma, vr. 85b; 130a (Not: Mevcut yazmada birçok imlâ hatası olup kısmen düzeltilmiştir); Selami Ece, "Serrâc-zâde Hasan Hâtif (Hayatı ve Eserleri)", *Turkish Studies (Türkoloji Araştırmaları)*, 2007, Volume 2/1, s. 84-103; *Osmanlı Müellifleri*, II, 490; *Kâmûsu'l-alâm*, VI, 4720; Kazasker Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 718; Sâlim Efendi, *Tezkiretü 'ş-şu'arâ*, s. 706; İsmail Belig, *Nuhbetü'l-'asâr Li Zeyl-i Zübdeti'l-eş'âr*, s. 528-531; Mustafa Safâyi Efendi, *Tezkire-i Safâyi*, s. 723-724; Erdem, *Râmiz ve Âdâb-ı Zuraîfâ'sı*, s. 280-281; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, 621; Çifçi, Ömer, *Fatîn Davud, Hâtimetü'l-eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, ekitap.kulturturizm.gov.tr., s. 438-439; İpekten, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 194-195; Değirmençay, Veyis, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum 2013, s. 348-350.

*Seyr eyle keşf-i bâb-ı kerâmet nice olur
Var âsitân-ı hazret-i pîr-i mugâna dek
Hâtif kümeyt-i hâme talîki 'l-inândır
Bu sehl-i mümteni revîş-i şâirâne dek*

Hâtif'in Feyzullah Efendi'ye Farsça methiyesi 10 beyitlik bir gazel olup remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktu' yani fâilâtün feilâtün feilâtün fa'lün veznin-de kaleme alınmıştır.

Hâtif, methiyesinde, yedi beyitlik nasihat içerikli bir girişten sonra, "Ey Hâtif! Maksat Ka'be'si yolunda senin sakin, imdadına yetişen Hızır Feyzullah olsun... Benim nazmımın güzelini belagatla süslemek için, velinimetin temiz bakışı yeter." diyerek hem velinimet dediği Feyzullah Efendi'yi Hızır'a benzeterek över hem de güzele benzettiği kendi şiirini. Şair, burada dolaylı olarak memduhuna talebini de iletmiş olur.

4. Gazel¹¹

Gül goncası güzel çimenlikte giyinir. İyi veya kötü herkesin ölçüsüne uygun elbise vardır.

Eğer sabredersen koruk, helva olur; bu bir atasözüdür; yeşil yaprak sana atlas elbise olur.

Şarap iddacıların içini ısıtmaz; çerçöp alevi çabuk geçer.

Gönlü kırılmışın alçak gönüllülüğü kemâle ulaşırsa, daire gibi olan mukarnas feleğin merkezi olur.

Bilgenin gönlü sınırlı olur mu? Yanılıya düşme; gökyüzü böyle kaç kişiyi ihtiva eder ki?

Akıllular taze fidanın boyunun eğilmesini ters esen rüzgârın kötülüğünden bilir.

Nerede vatanı anmayı aklından geçirse gurbet [hasreti] çekenin sinesi kafes gibi haphane olur.

Ey Hâtif! Maksat Ka'be'si yolunda senin sakin, imdadına yetişen Hızır Feyzullah olsun.

Sözüm sonsuzluk galerisinde kaldı; denize selin hediyesi bir avuç çerçöp-tür.

Benim nazmımın güzelini belagatla süslemek için bir velinimetin temiz bakışı yeter.

¹¹ Mecnûatü Medâih-i Şeyhülislâm, vr. 99b.

Âzim

Şabanzâde Mehmed Âzim Efendi, İstanbullu veya Bursalıdır. Adı Mehmed, mahlası Âzim'dir. Anadolu kazaskeri Şabanzâde Mehmed Efendi'nin oğludur. Şeyhülislâm Ankaralı Mehmed Efendi'den mülazım olduktan sonra 1118 yılı Rebûlevvel (Haziran/Temmuz 1706) ayında Tûtî Latif Medresesi'nde, 1122 yılı Cemâziyelâhir ayında (Temmuz/Ağustos 1710) Rahîkî Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. *Divan*'ı ve *Leyla vu Mecnun* mesnevisi vardır. Safâyî'ye göre bu mesnevi Kafzâde'nin eserine zeyldir. 18 Cemâziyelâhir 1124'de (23 Temmuz 1712) vefat etmiştir. Türkçe ve Farsça şiirleri vardır.¹²

Türkçe bir şiiri:

*Şeh-per-i bülbül çü perr-i tîrdir sensiz bana
Gonca-i gül hançer-i tedmîrdir sensiz bana
İşve-i hûrâ-yı cennet safha-i endişeme
Çün nükûş-ı hâme-i tasvîrdir sensiz bana
Âzim-âsâ teşneyim cân-bahş-ı la'l-i nâbına
Mevc-i sahbâ cevher-i şemşîrdir sensiz bana*

Âzim Efendi'nin Feyzullah Efendi'ye yazdığı Farsça methiyesi 7 beyitlik bir gazel olup remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktu' yani fâilâtün feilâtün feilâtün fa'lün veznindedir.

Âzim Efendi, manzumesinin başında Feyzullah Efendi'ye bağlı olup onun hizmetinde bulunanın kuyudan çıkan Yusuf gibi herşeyi unutacağını, vatanını bile hatırlamayacağını söyler sonra kendi durumundan bahseder; okunun kendi eğriliğinden dolayı hedeften uzaklaştığını; felekten dolayı feryat etmediğini anlatır. Daha sonra heves ehlinin Feyzullah Efendi'nin yüzüne bakamayacağını söyler; çünkü "O, alev denizidir; çerçöpün cilvegâhı olamaz" der. Âzim Efendi, son olarak Feyzullah Efendi'yi Hızır'a benzetir ve "Gariplik derdinin zulmünden dolayı üzülmeye Âzim; Hakk'ın Feyz'i (Feyzullah) kimsesiz halkı arayıp sorar." diyerek sözünü tamamlar; hem memduhunu över hem de dolaylı olarak ona talebini iletmış olur.

¹² Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, II, 612-613 (2606); Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, 280; İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-'asâr Li Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr*, s. 253-255; Kazasker Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 450-451; Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, s. 483-484; Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî*, s. 416-417; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 308a; İpekten, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 58-59.

5. Gazel¹³

Adam nasıl atlas [kumaş] ile süslenme peşinde olur! Benim omuzuma elbise olarak bedenimin çıplaklığı yeter.

Senin çene çukurunda hapis olan, kuyudan çıkan Yusuf gibi vatani hatırdan çıkarır.

Benim şikâyetim yaşlının büyük kanadının zulmündendir; eski yaralarım o yeni bitmiş güldendir.

Okum kendi eğriliğimden dolayı hedeften uzaklaştı; benim feryadım elips felekten değildir.

Heves ehli senin yüzüne bakamaz; alev denizi nasıl çerçöpün cilvegâhi olur?

Seni aramakla meşgul olan, senin şevk Ka'be'nin sâliki için, işaret taşının gölgesi imdada yetişen Hızır olur.

Gariplik derdinin zulmünden dolayı üzülme Âzim; Hakk'ın Feyz'i [Feyzullah] kimsesiz halkı arayıp sorar.

Dürrî

Feyzullah Efendi'nin devlet yönetiminde söz sahibi olduğu dönemde (1099-1688; 1106-1115/1695-1703)¹⁴ yaşamış Dürrî mahlaslı iki adet şair tespit edildi. Bunlar:

Dürrî (II)

Adı Ahmed'dir. Yekçeşm Dürrî Ahmed Efendi, Vanlıdır. Hâce-i Cihan, İran elçisi ve defterdardır. Hotin defterdarı şâir Abdülbâki Sa'dî Efendi ile şair Feyzî Efendi'nin kardeşidir. Dürrî-i Yekçeşm lakabıyla tanınmıştır. *Sicill'e* göre Vâfi mahlasını da kullanmıştır. Van'dan İstanbul'a gelip yerleşmiştir. 1125 yılı Recep ayında (Temmuz/Ağustos 1713) Anadolu muhasebecisi olmuş; bir sene sonra azledilmiş; 1127 yılı Muharrem ayında (Ocak/Şubat 1715) Divan-ı Hümayun katipliğinde bulunmuş, sonra cizye muhasebecisi, 1131 yılı Şaban ayında (Haziran/Temmuz 1719) şikk-ı sâni defterdarlığı; daha sonra 1132 senesi başlarında (1719-1720) İran elçisi olarak atanmış, dönüşünde baş muhasebeci olmuş ve 21 Rebîulevvel 1135'de (30 Aralık 1722) vefat etmiştir. Şeyh Vefâ Mezarlığında medfundur. Bazı kaynaklar vefatını 1137 (1724) göstermektedir. Keşfü'z-zünun

¹³ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülişlâm*, vr. 100a.

¹⁴ Feyzullah Efendi, 11 Rebîülâhir 1099'de (14 Şubat 1688) Şeyhülişlâm oldu (17 gün bu görevde kaldı) ve 11 Şevval 1106'da (25 Mayıs 1695) tekrar şeyhülişlâm oldu ve aralıksız sekiz yıldan fazla bu görevde kaldı. Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, XII, 527-528.

Zeyli'nde Erzurumlu olarak yazılıdır ki yanlıştır. Tarih düşürmede özellikle Sultan Ahmed III'ün 1115'de (1703) saltanata çıkışına, 1132 yılı Ramazan (Temmuz/Ağustos 1720) ayında hastalanıp tekrar sağlığına kavuşmasına ve Şeyhülislâm Mirza Mustafa Efendi'nin şeyhülislâm oluşuna (8 Zilhicce 1126/15 Aralık 1714) düşürdüğü tarihleri ve başka tarih manzumeleriyle meşhurdur. Farsçada ve hüsn-i hatta mahirdir. Türkçe ve Farsça şiirlerinden oluşan *Divan*'ı ve *Sefâretnâme-i İran* adlı eseri vardır.

Türkçe Sultan Ahmed III'ün saltanata çıkışına düşürdüğü tarih manzumesi ve bir gazeli:¹⁵

*Değil hatt-ı hümayun kıl kalemle kâtib-i kudret
Cemâl-i pâkinin icmâlin etmiş mübemû tafsîl
Utârid-levha mühre Dürriyâ yazdı bu târihi
Cemâl-i Ahmediyye sâye saldı şehper-i Cibrîl*

*O şeb ki sâki-i ra'nâ yürür turur oturur
Ayâg u şem '-i ehîbbâ yürür turur oturur
Ne hâldir bu ki seyyâre vü sevâbit ü hâk
Hevâ-yı aşk ile hâlâ yürür turur oturur
Bahâra şükr ederek cûy u serv ü sebze-i bâğ
Bu gülşen içre ne zîbâ yürür turur oturur
Düşüp telâtum-ı girdâb-ı bahr-i aşka gönül
Misâl-i keşti-i deryâ yürür turur oturur
Bilir mi sor harekât u sükûn-ı hayretini
Egerçi Dürri-i şeydâ yürür turur oturur*

¹⁵ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, I, 280-281 (1165); Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, 337-338; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, III, 8; Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, İstanbul 1306., III, 2139; İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-'asâr Li Zeyl-i Zübdeti'l-eş'âr*, s. 80-81; Kazasker Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 239-244; Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, s. 302-306; Erdem, *Râmiz ve Âdâb-ı Zurağâ'sı*, 97-98; Çiğçi, *Fatîn Davud, Hâtimetü'l-eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, s. 133; Mustafa Safâyi Efendi, *Tezkire-i Safâyi*, s. 189-197; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 213a; Kütük, Rifat, *Hâfiz Hüseyin Ayyansarâyî, Vefeyât-ı Ayyansarâyî*, Erzurum 2012, s. 234-235; İpekten, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 103; Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, s. 269, 553.

Dürrî (II)

Mehmed Efendi, Sultan I. Mahmud (1730-1754) devrinde makam-ı meşihata geçen ulemadan olup devr-i medâris ve kat‘-ı meratiple 1121 (1709) tarihinde Halep’ten ma‘zulen Mısır ve 1129’da (1717) Mekke-i Mükerreme mevleviyetine ve 1132’de (1719) İstanbul kadılığına atanmış; 1138’de (1725) Anadolu kazaskeri ve müteakiben Rumeli kazaskeri olmuş ve 1148’de (1735) mesned-i meşihat-ı İslâmiyye yani şeyhülislâmlık makamına atanmış, birbuçuk yıl fetva işlerini idare ettikten sonra yaşlılığına ve maluliyetine binaen azlolunmuştur. Üsküdar’daki evinde ikamet etmekteyken 1149’da (1736) vefat etmiştir. Karaca Ahmed Kabristanlığı’nda medfundur.¹⁶

Dürrî’nin Feyzullah Efendi’ye yazdığı Farsça methiyesi 13 beyitlik bir kaside olup remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktu‘ yani fâilâtün feilâtün feilâtün fa‘lün veznindedir.

Dürrî, methiyesine kısa bir giriş yaptıktan sonra “Kapısında kölelik etmenin herkesin arzusu olduğu, fazılların önderi Şeyhülislâm hazretleri; ilahî feyizden her an gönlü nurlu, İsa nefesli, yüreği temiz, zamanın velinimeti” diyerek Feyzullah Efendi’yi över ve “Yaveri Allah’ın yardımı, yardımcısı Allah ehli (dostlar), koruyucusu mukaddes ruhlar topluluğu olsun. Fetva makamı din ile kaim olduğu sürece, onun devlet hanesi yapılı bir köşk olsun.” diyerek sözlerini ona dua ile bitirir.

6. Kaside¹⁷

Baş süsü, yeniyetmeler için taze güldür. Bu çimende çiğnenmiş yeşillik yeter bana.

Bahar mevsiminden taze gül ümit etmiyorum; sonbahar mevsiminden solmuş bir yaprak yeter bana.

Elips felek dairesinde olanın olaylar okuna hedef olmaması yazık olur.

Sonunda inciden taht şahlarının tacı olur. Kimsesiz bir kimsesizin başını Hüma kuşu gölgeler.

Yüzlerce Tur ağacı tecelliye dayanamaz; güzellik parladı mı varlık alemini çerçöp olur.

Kim Edhem¹⁸ gibi yokluk âleminin padişahı olursa, gökyüzü onun başının üzerinde atlastan otağ olur.

¹⁶ Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu ‘l-a‘lâm*, III, 2139; Müstakimzâde, *Mecelletü ‘n-nisâb*, vr. 213a.

¹⁷ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, vr. 100ab.

¹⁸ Edhem: Ebu İshak İbrahim b. Edhem-i Belhî, II. (VIII.) yüzyılın ünlü zahitlerindendir. İbrahim Edhem diye şöhret bulmuştur. Babası Belh sultanlarındandır. Genç yaşta Belh hükümdarı olmuş; an-

Kimin alınının kırışıklığı mukarnas gibi olursa, devlet hanesinin harap olduğunu görürsün hemen.

Onun muradının gülbahçesinin goncası açmaz; Dürrî, gönül kuşuna beden kafesi hapistir.

İsa'nın kutlu nefesi yardımcı olduğu zaman, himmet esintisinin feyziyle açar.

Kapısında kölelik etmenin herkesin arzusu olduğu, fazılların önderi Şeyhülislâm hazretleri;

İlahî feyizden her an gönlü nurlu, yüreği temiz olan zamanın velinimeti;

Yaveri Allah'ın yardımı, yardımcısı Allah ehli (dostlar), koruyucusu mukaddes ruhlar topluluğu olsun.

Fetva makamı din ile kaim olduğu sürece, onun devlet hanesi yapılı bir köşk olsun.

Vâsık

Feyzullah Efendi'nin devlet yönetiminde söz sahibi olduğu dönemde (1099-1688; 1106-1115/1695-1703) yaşamış Vâsık mahlaslı üç adet şair tespit edildi. Bunlardan ilki daha yakın olmakla birlikte diğer iki şairin de olabileceği göz önüne alınarak onların da hayatı hakkında kısaca bilgi verildi. Bunlar:

Vâsık

Ahmed Vâsık Efendi, Vâsık-ı Dîvâne diye meşhurdur. İstanbulludur. Öğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul'da bulunan Nedim Pertev Paşa vakfına kâtip olmuştur. Ömrünün sonlarında sevdaya tutulmuş ve 1123'de (1711) hastahaneye yatmış ve aynı yıl vefat etmiştir. Vefat tarihini *Kâmusu'l-a'lâm* ile *Sâlim*'in 1103 (1691) ve *Sicill*'in 1134 (1721) göstermeleri doğru değildir. Hastanede boş durmamış ve şiir yazmaya devam etmiştir.

Ahmed Vâsık Efendi, parlak bir şair ve becerikli bir hattattır. Şiirleri güzel ve huzur vericidir. Birkaç divan oluşturacak kadar çok şiiri vardır. Şiirlerini Ahmed Vâsık imzasıyla yazmış, hatta şiirin yazıldığı şehri, haftayı ve saati dahi kaydetmiş-

cak kısa süre sonra ceylan peşinde koşarken, bir karganın eli ve ayağı bağlı bir adamı beslediğini görmesi veya ceylanın "Ey İbrahim Edhem! Seni bunun için mi yarattık?" sesini duyması veyahut başka olaylar neticesinde saltanatını terk edip dervişliğe soyunmuştur. Bundan sonra Şam'a gitmiş ve orada ekin bekçiliği yaparak geçimini sağlamıştır. Fuzayl b. Ayaz ve Süfyan-ı Sevrî gibi meşhur sufilerle görüşmüştür. 161'de (777) vefat etmiştir (Mu'in, Muhammed, *Ferheng-i Fârsî*, Tahran 1371 hş., V, 75; Pala, a.g.e., s. 122).

tir. Türkçe ve muhtemelen Farsça de şiirleri vardır. Hastanede yazdığı şiirlerinden bir gazeli:¹⁹

*Nakd-i dili o la'l-i lebi can-fezâya ver
Ol sîm-i kalbi bir güher-i bî-bahâya ver*

*Olma gubâr-ı hâtır-ı yâr âb-ı çeşmile
Hâk-ı rehinde cismini seyl-i fenâya ver*

*Ashâb-ı dehre 'âkil isen etme i'tibâr
Nakd ile hânümânı mey-i dil-güşâyâ ver*

*Ser-geşte etme kendini mânend-i gird-bâd
Ey dil yeter 'inânını dest-i hevâya ver*

*Ol kadr-dân-ı ma'ni-i bigâne Vâsıkâ
Bin cânın olsa ol nîgeh-i âşinâyâ ver*

Vâsık

Mehmed Emin Vâsık Efendi, İlahizâde damadı ve Bağdat kadısı Mazrup Emin Yusuf Efendi'nin oğludur. İstanbulludur. Müderris, kassam; Şam ve Mekke kadısıdır. Muharrem 1165'de (Kasım/Aralık 1751) veya *Mecelle*'ye göre 1164'te (1750) vefat etmiştir. Mekke'de medfundur. Divanı Üniversite Kütüphanesi'nde 2890 numarada kayıtlıdır. Marifet ehli, hoşsohbet, hattat ve şairdir. Şiirlerinden oluşan *Divan*'ı vardır. Türkçe gazelinden üç beyit:²⁰

*Yine erbâb-ı 'işret geldiler meclis müheyâdır
Getir sâkî mey-i gülgûnu kim bu başka sevdâdır*

¹⁹ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, II, 1133-1134 (4518); Kazasker Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 700-701; Sâlim Efendi, *Tezkiretü 'ş-şu'arâ*, s. 692; Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 701-702; Mecdî Mehmed Efendi, *Şakâik-i Nu'mâniye ve Zeyilleri, Hadâiku 'ş-şakâik* (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, I, 564; Şemsettin Sâmî, *Kâmusu'l-a'lâm*, VI, 4651; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 431b; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, 598; İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-'asâr Li Zeyl-i Zübdeti'l-eş'âr*, s. 501-502; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1928, s. 647-648; İpekten, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 523; Karatay, Halit, *Hattat Divân Şâirleri*, Ankara 2008, s. 460-461.

²⁰ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, II, 1134 (4519); Şemsettin Sâmî, *Kâmusu'l-a'lâm*, VI, 4651; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, 660; Kazasker Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 702; Sâlim Efendi, *Tezkiretü 'ş-şu'arâ*, s. 693; Şemsettin Sâmî, *Kâmusu'l-a'lâm*, VI, 4651; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s. 471; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 431b; Kütük, *Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, s. 174-175; İpekten, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 523; Karatay, *Hattat Divân Şâirleri*, s. 463.

*Bize ta'n eyleyenler sâde dillerdir bu vâdide
Rüsûm-ı fenn-i 'aşkı anlamazlar bir mu'ammâdır
Bilür keyfiyyetin erbâb-ı 'aşkın yine sâlikler
Ne bilsün tâbiş-i mihri o kim tahkik-i a'mâdır*

Vâsık

Şeyh Hacı İbrahim Vâsık Efendi, Molla Aşkî Camii imamı Yusuf Efendi'nin oğludur. İstanbulludur. Yatağan Camii imamı olarak tanınmıştır. Eğrikapılı hattat Râsim Efendi'nin kardeşidir. Hattattır. 1168'de (1754) Hicaz'a gitmiş ve aynı yıl Hicaz dönüşünde Antakya'da vefat etmiştir. Antakya'da medfundur. Üç dilde şiir söylemeye kadir. Tarih manzumeleri, Türkçe ve Farsça şiirleri vardır. Türkçe iki beyti:²¹

*Sen oldun mebde-i mecmu'-i âlem yâ rasûlallah
Ki sensin bâ'is-i icâd-ı 'âlem yâ rasûlallah
Ricâ-yı mağfiretle yüz sürüp geldim bu dergâhe
Siyeh-rû Vâsık-ı âşüfte-hâlem yâ rasûlallah*

Vâsık Efendi'nin Feyzullah Efendi'ye yazdığı Farsça methiyesi 6 beyitlik bir gazel olup remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktu' yani fâilâtün feilâtün feilâtün fa'lün veznindedir.

Vâsık Efendi, ham şarabın neşe vermediği gibi tamam olmamış aşkın da safa vermeyeceğini; cahilliğin, tecrübesizleri savaşıma cesaretlendirdiğini, güzel mananın edaya renkli bir cilve verdiğini söyler; “Güzel, giyinince daha güzel olur.” der. Daha sonra “Cefakâr çocuklara kavuşmayı çok isteme; yeni yetişmiş hurma ağacı fazla meyve vermez; âriflerin kutbu Feyzullah Efendi'ye tabi ol, sözünün makamı atlas gökyüzü olur.” diyerek kendisine öğütler verir ve bu arada memdunu da över.

Vâsık Efendi, bu âleme rağbet etmez; Feyzullah Efendi'nin yay kaşının bir köşesi ona kâfidir.

²¹ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, II, 1134 (4520); Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, 349 ve III 598; Şemsettin Sâmî, *Kâmusu'l-a'lâm*, VI, 4651; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s. 638-639; Çifçi, *Fatîn Davud, Hâtîmetü'l-eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, s. 426; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 432a; İpekten, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 523; Karatay, *Hattat Divân Şâirleri*, s. 462.

7. Gazel²²

Tamam olmamış aşk nasıl safa verir kişinin gönlüne? Ham şarap nasıl neşe verir?

Ben, bu mukarnas eyvana, bu gökyüzüne nasıl rağbet ederim? Senin yay kaşının bir köşesi yeter bana.

Cahillik, habersizleri, tecrübesizleri savaştırmak için cesaretlendirir. Konuşma gücü dilsizin pençesindedir.

Güzel mana, edaya renkli bir cilve verir. Güzel, giyinince daha güzel olur.

Cefakâr çocuklara kavuşmayı çok isteme; yeni yetişmiş hurma ağacı fazla meyve vermez.

Ey Vâsık! Kim âriflerin kutbuna tabi olursa, sözünün makamı atlas gökyüzü olur.

Nazmî

52 beyitlik kaside, kime ait olduğu tesbit edilemeyen şiirlerden biridir. Ancak “Özellikle [Nazmî], başlığının süsü dünyanın efendisinin övgüsü olan nazım/şiir.” ve “Belki senden gelecek merhametli bir bakış, benim şu anki düzenime [Nazmî’ye] kefil olur.” beyitlerinde yer verilen Nazmî/Nazm kelimelerinden yola çıkarak, kesin olmamakla birlikte Nazmî mahlaslı bir şair olabileceği düşüncesiyle bu mahlasa sahip şairler araştırıldı. Bu mahlasta birçok şair olmakla birlikte bunlardan ikisi, Feyzullah Efendi’nin devlet yönetiminde söz sahibi olduğu dönemde (1099-1688; 1106-1115/1695-1703) yaşamıştır. Bunlar:

Nazmî (I)

Şeyh Mehmed Nazmî Efendi, Trapzonlu tacir Ramazan Çelebi’nin oğludur. İstanbulludur. 1032 (1622) tarihinde İstanbul’da doğmuştur. Fâzıl Süleyman Efendi’den dersler aldıktan sonra Halvetiyye şeyhi Abdülahad en-Nûrî’ye intisap edip onun halifelerinden olmuştur. Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi şeyhi ve Yeni Camii/Valide Sultan Camii vaizidir. 24 Şevval 1112’de (3 Nisan 1701) vefat etmiştir. Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi’nde medfundur. *Sicill*’in vefat tarihini 1120 (1610) göstermesi doğru değildir. *Hediyetü’l-ihvân*, *Mi’yâru’t-tarîka*, *Etvâr-ı*

²² *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, vr. 101b.

Seb 'a, Mesnevi'nin ilk defterinin manzum tercümesi ve mürettep *Divan*'ı vardır. Türkçe şiirlerinden birkaç beyit:²³

*Garîk-i bahr-i isyân u hatâyım yâ Resûlallâh
Velî senden şefâât-ı müddeâyım yâ Resûlallâh
Senin ihsânına kaldı benim hâlim mükedderdir
Ki derd-i zîb-i cürme mübtelâyım yâ Resûlallâh
Murâdım hazretinden bir nigâh-ı âşinâyîdir
Kapın sâillerinden bir gedâyım yâ Resûlallâh
Bu Nazmî bendene şâyeste-i nakd-i şefâât kıl
Fakîrim derdmend-i ehl-i riyâyım yâ Resûlallâh*

*Abdâl-i Hudâ zîynet-i dâg-ı seri neyler
Erbâb-ı fenâ efsar-i pür-zîveri neyler
Yetmez mi dil-i pâk-güher 'ârife mir'ât
Câm-ı Cem'i âyîne-i İskender'i neyler
Bî-bâk gider cezbe ile Ka'be-i vasla
Meczûb-i ilâhî himem-i rehberi neyler*

Nazmî (II)

Şeyh Nazmî Hasan Dede Efendi, Bosnalıdır. Tevekkülî Dede'ye intisap etmiş, daha sonra Mısır Kahire Mevlevihanesi şeyhi olmuştur. 1125'te (1713) İstanbul'a gelmiş ve orada vefat etmiştir. Şair ve münşidir. *Divan*'ı vardır. Türkçe iki beyti:²⁴

²³ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, II, 1069-1070 (4335); Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, 560; Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire-i Safâî*, s. 613-616; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, İstanbul 1316, VI, 4590; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 175-176; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 424b; Kazasker Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 672; Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, s. 668-669; İsmail Belig, *Nuhbetü'l-'asâr Li Zeyl-i Zübdeti'l-eş'âr*, s. 472-473; Kütük, *Hâfiz Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, s. 113-114; İpekten, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 328-329.

²⁴ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, II, 1070 (4336); Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, 560; Esrâr Dede, *Tezkiretü'ş-şu'arâ-yı Mevlevîyye* (haz. İlhan Genç), Ankara 2000, 497-498; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 424b; Ali Enver, *Semâ'hâne-i Edeb* (nşr. Kitapçı Rifat), İstanbul 1309, s. 233; Kütük, *Hâfiz Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, s. 157; İpekten, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 329.

*Olur âğuşte-i hûn-i sitem tîg-i melâmetle
Şehîdân-ı muhabbet eylemez şemşîrden feryâd*

*Nazmiyâ çek ayağın meykededen dillendün
Der-i meyhâneye lutf ile hemân girmeyi gör*

Şair'in Feyzullah Efendi'ye yazdığı Farsça methiyesi 52 beyitlik bir kaside olup haff-i aslem (-i mahbûn-i maktu') yani feilâtün mefâilün fa'lün vezindedir.

Şair, kasidesine sabah vakti, ergüvan şarabı, bayram, nevrüz; yemyeşil olmuş, çiçekler açmış bahçe, gül bahçesi; gonca, bülbül, gül, bahar rüzgârı, selvi ağacı, kumru, menekşe, nergis, altından kadeh, lale, ırmak, yağmur ve çimenlik gibi bahar tasviri yapıp devamında, herbiri zinde, tatlı dilli ve nüktedan iki üç dostun çimenlikte, şarap ve meze olan bir sofaya oturmuş, çenk nalesi ve çalgıcı nağmesinin dostlara şevk verdiği; resimlerin ve nakışların olduğu; şiirlerin ve gazellerin okunduğu bir meclisi tasvir ettikten sonra mecliste okunan şiirler içinde *Özellikle [Nazmî], başlığının süsü dünyanın efendisinin övgüsü olan nazım/şiir* diyerek muhtemelen Nazmî kelimesinde tevriyeli olarak mahlasını da kullanır ve sözü memduhuna döndürür ve “İkbal atının nalı, iki kutup yıldızının başında taç olan; tartışma meclisinde akıl sahiplerinin lal ve dilsiz oldukları; konuştuğu zaman sözünde İsa mucizesi ortaya çıkan; coşup bağışta bulunduğu zaman, yüreği ve eli deniz ve maden ocağı gibi olup (herkesin) muradını veren; eşiğinin toprağı yıldızların gözünde sürme olan zamanın müftüsü; köşküne ve makamının yüksekliğine yedi gök merdiven olsa değer.” diyerek Feyzullah Efendi'yi övmeye başlar. Devamında; zühal yıldızının onun saygın haremindedi akşamdan sabaha kadar bekçilik ettiğini; güneşin ve ayın, gece gündüz onun kapısının eşiğinde oturduklarını söyler ve “Eğer saba rüzgârı onun ahlâkının güzel kokusuyla gül bahçesine doğru gitse, bu âlem meydanı aktar tablası gibi can burnunu güzel kokularla doldurur.” der.

Şair, “Ey adaletli yönetimi zamanında aslanla ceylanın sırdaş olduğu! Ey himayesinin korkusundan kurtta çoban özelliği oluşan! Nasıl uygun olur, benim gibi birisi hem devletin hem zilletin mazharı olsun; tavla taşı gibi dünya gamında kapılar kapalı bir halde her an inlesin, güçsüz kalsın; ters çevrilmiş feleğin cefalarından dolayı bıçak kemiğine kadar dayansın; bülbül gibi zamanın gamından dolayı her an feryadı figanla hemdem olsun; yoksulluk ateşinden dolayı lale gibi her zaman yüreğinde gam ateşi gizli kalsın; herkes mutluluk ve nimetlerden faydalansın, bu kul ise su ve ekmeğe muhtaç olsun!” diyerek Feyzullah Efendi'den kendisine yardım etmesini ister.

Şair, bundan sonra kendisini ve şiirini över; şiiri meleklerin dilinde virddir, duadır. Mana güzellerinin gözlerinin sürmelik mili onun kalemidir. Konuşmasında ve sözlerinde sihir ve mucize vardır. Dünyada sözde ve şiirde kimse onunla yarışamaz. Bu sözlerden sonra, “Bu güzel kasidenin ödülü (şahlara) lââyık hazine olursa değer.” diyerek memduhu Feyzullah Efendi'den karşılık bekler, kendisine yardım etmesini ister; ondan gelecek merhametli bir bakış bile onun şu anki düzenine [Nazmî'ye] yeterli olacaktır.

Şair, “*Ben zavallıya bir yardım et de senin yardımcın, yardım istenilen (Allah) olsun.*” dedikten sonra sözlerini dua bölümünde Feyzullah Efendi'ye dua ederek bitirir: *Gökyüzünün dönüşünde ve döndürenin meyliliyle bayram ayı ufuktan görüldüğü sürece ve âlemde zamanın değişimiyle bazen bahar bazen sonbahar olduğu sürece, senin her günün bayram ve nevrüz olsun. Dünya var olup dünya kaldığı sürece, ebedî olarak mutlu ol ve her zaman yüreğin gamlardan uzak olsun.*

8. Kaside²⁵

*Sabah vaktidir; ondan daha güzeli elde ergüvan şarabının olmasıdır,
Özellikle içinde bayramın ve nevrüzün bir arada olduğu böyle bir mevsimde.
Nevrüz bayramı bahçenin yüzünü süslediği zaman,
Gül bahçesinin dalları cennet bahçesini kışkandırdığı zaman,
Gül bahçesinin yolu samanyolu gibi parladığı zaman,
Ağaçların damarlarında, yapraklarında ve köklerinde Tanrı'nın yeşertme,
büyütüp geliştirme hükmü geçerli olduğu zaman,
Her an goncanın feryadından bülbüle nevrüz rüzgârı tercüman olduğu [zaman],
Gül, naz sofasının sedirinde otursun; başına da bulut gölgelik etsin.
Gül bahçesinin sediri ilkbaharın parlaklığıyla gökyüzü yaygısı gibi olduğu [zaman],
Bahar rüzgârı çokça esip selvi boylu güzel salınmaya başladığı zaman,
Selvi ağacında her sabah kumru rast makamıyla ötmeye başladığı zaman,
Menekşe çimenlikte dürülüp gam ve kederden dolayı melül olduğu zaman,
Nergis aşırı sarhoş ve mahmur olmasına rağmen elinde altından kadeh olduğu zaman,
Gülün şahının yatakhaneğinde her gece lale, fener ve mumluk olduğu zaman,
Sabah vakti ırmağın akışı bahçede ebedî ömür kaynağı olduğu zaman,
Böyle bir mevsimde eğer yağmur çimenliğe doğru yağarsa uygun olur.
Herbiri zinde, tath dilli ve nüktedan olan iki üç dost,*

²⁵ Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm, vr. 101b-103a.

Çimenlikte, ortasında şarap ve meze olan bir sofaya oturmuş,
 Çenk nalesi ve çalgıcı nağmesi dostlara şevk vermekte.
 Resim, nakış ve şiirlerin terennümü, herkesin dilini süslemekte.
 Gönüller ve tabiatlar mutlu olsun diye şiirler ve gazeller söylenmekte.
 Özellikle [Nazmî], başlığının süsü dünyanın efendisinin övgüsü olan şiir.
 İkbâl atının nalı, iki kutup yıldızının başında taç olan,
 Tartışma meclisinde akıl sahiplerinin lal ve dilsiz oldukları,
 Konuştuğu zaman sözünde İsa mucizesinin ortaya çıktığı,
 Coşup bağışta bulunduğu zaman, yüreği ve eli deniz ve maden ocağı gibi
 olup [herkesin] muradını veren,
 Eşiğinin toprağı yıldızların gözünde sürme olan zamanın müftüsü,
 Onun köşküne ve makamının yüksekliğine yedi gök merdiven olsa değer.
 Zühal [yıldızı] onun saygın haremindedir akşamdan sabaha kadar bekçilik
 eder.
 Güneş ve ay, gündüz ve gece onun kapısının eşiğinde otururlar.
 Eğer saba rüzgârı onun ahlâkının güzel kokusuyla gül bahçesine doğru git-
 se,
 Bu âlem meydanı aktar tablası gibi can burnunu güzel kokularla doldurur.
 Ey adaletli [yönetimi] zamanında aslanla ceylan sırdaş olan!
 Ey himayesinin korkusundan kurtta çoban özelliği oluşan!
 Nasıl uygun olur, benim gibi birisi hem devletin hem zilletin mazharı olsun!
 Tavla taşı gibi dünya gamında kapılar kapalı bir halde her an inlesin ve güç-
 süz kalsın!
 Ters çevrilmiş feleğin cefalarından dolayı bıçak kemiğine kadar dayansın!
 Bülbül gibi zamanın gamından dolayı her an feryadı figanla hemdem olsun!
 Yoksulluk ateşinden dolayı lale gibi her zaman yüreğinde gam ateşi gizli kal-
 sın.
 Herkes mutluluk ve nimetlerden faydalansın; bu kul ise su ve ekmeğe muhtaç
 olsun!
 Benim, sözünün akıcılığından şiiri meleklerin dilinde vird olan kişi.
 Mana güzellerinin gözlerinin sürmelik mili benim kalemimdir.
 Eğer konuşmamda ve sözlerimde sihir ve mucize olursa acayip olmaz.
 Eğer dünyadakileri söz [yarışmasına] çağırırsam, benimle kim yarışabilir?
 Bu güzel kasidenin ödülü [şahlara] lâyük hazine olsa değer.
 Bu üstünlüğe ve başarıya rağmen benim sanattan kazancım zarar olursa, ya-
 zık olur.
 Belki senden gelecek merhametli bir bakış, benim şu anki düzenime
 [Nazmî'ye] kefil olur.

Ben zavallıya bir yardım et de senin yardımcın yardım istenilen [Allah] olsun.

Gökyüzünün dönüşünde ve döndürenin meyliyle bayram ayı ufuktan göründüğü sürece,

Ve âlemde zamanın değişimiyle bazen bahar bazen sonbahar olduğu sürece, Senin her günün bayram ve nevrüz olsun. Dünya var olup dünya kaldığı sürece,

Ebedî olarak mutlu ol ve her zaman yüreğin gamlardan uzak olsun.

Sâmi

Arpaemînzâde Mustafa Sâmi, Dîvân-ı Sultânî hocalarından Arpaemîni Osman Efendi'nin oğludur. Asıl adı Mustafa olup İstanbulludur. Arpa katibi, küçük evkaf muhasebecisi ve şehremini olarak görev yapmıştır. 1143 (1731) yılı sonlarında Sultan I. Mahmud zamanında Çelebizâde Efendi yerine vakânüvis tayin edilmiş ve ikibuçuk yıllık görevinde nefis bir tarih kitabı tertip etmiştir. 1145 (1732) veya 1146 (1733) yılında vefat etmiştir. Alipaşa-yı Cedîd Kabristan'nda medfundur. Şiiri ve nesri akıcı, yazısı ve imlası nefis hattat şairlerdendir. Gazel türünde meşhurdur. Fars edebiyatında Hint üslubunun öncü şairlerinden Şevket'i ve Urfî'yi takip etmiştir. Türkçe ve Farsça şiirlerinden oluşan mürettep *Divan*'ı vardır. Özellikle Rûhî'ye nazire olarak yazdığı terkibibendi eşsizdir. Türkçe bir gazeli:²⁶

Olursa kişver-i hüsnünde ger yasag nigâh

Hayâl-i dîdeye gelmez yine ferâg nigâh

Pür olsa bâis-i sermesti-i tahayyürdür

Mey-i müşâhede-i yâr ile ayâg nigâh

Değil henüz hem-âgûş-i aks-i ruhsârın

Aceb mi merdümek-i dîde olsa dâg nigâh

²⁶ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, I, 409-410 (1700); Arpaemînzâde Mustafa Sâmi, *Dîvân-ı Sâmi*, Bulak Matbaası, Bulak 1253; Erdem, *Râmiz ve Âdâb-ı Zurfâ'sı*, 156-157; Kazasker Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 331-334; Sâlim Efendi, *Tezkiretü 'ş-şu'arâ*, s. 381-384; Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî*, s. 301-303; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, 7; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 232-234; Şemsettin Sâmi, *Kâmûsu'l-a'lâm*, IV, 2512; Kutlar, Fatma Sabiha, *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmi, Dîvân*, Ankara 2004, s. 626-627; Değirmençay, *a.g.e.*, s. 575-576; Ahmed Rifat Efendi, *Lugât-ı Târihiyye ve Coğrafya*, İstanbul 1299, IV, 12-13; Çifçi, *Fatîm Davud, Hâtîmetü'l-eş'âr (Fatîm Tezkiresi)*, s. 211; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s. 534-535; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 247b; İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-'asâr Li Zeyl-i Zübdeti'l-eş'âr*, s. 144-148; İpekten, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 424-425; Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, s. 574-575.

*Fetîl-i tâfte-i kârhâne-i hayret
Hemîşe ser be-gerîbân olur çerâg nigâh*

*Tasavvur-i ruh-ı rengîn-i yârdır Sâmi
Gül-i şüküfte-i gülbün-tırâz-ı bâg nigâh*

Sâmî'nin muhtemelen Sultan II. Mustafa ile birlikte Feyzullah Efendi'ye methiye olarak yazdığı Türkçe, Farsça ve Arapça mülemma bir mesnevisi vardır. Mesnevi, 21 beyitlik bir manzume olup hezec-i müseddes-i mahzûf yani mefâilün mefâilün feûlün vezninde kaleme alınmıştır.

Sâmî, manzumesine kendinden söz ederek başlar; kendisinin belalarla dost olduğunu, şaşkın şaşkın dolaştığını ve yoksulluk yüzünden bu birkaç mısrayı söylediğini dile getirir. Sultanın hizmetine baş koyduğunu; sadarettaki bu hizmeti için sultanın kendisine bağışta bulunup hilat giydirdiğini söyler ve “Levlâke sözünün muhatabı Hz. Peygamber'in hatırına Allah onu ve seni dünyada ebedî kılsın!” diyerek hem sultana hem de Feyzullah Efendi'ye dua eder.

Sâmî'nin samimî olarak yaptığı işleri ve hizmeti kabul görmüştür; ancak o, Mecusî ve Hıristiyan yani diğer dinden olanlarla yapılan mücadelelerden kavgadan başka bir ferahlık görmediğini; dolayısıyla rahatsız olduğunu bildirir; Rabbine kendisini insanların şerrinden kurtardığı için sonsuz hamdeder.

Sâmî, bundan sonra memduhu Sultanın huzuruna çıkar; rütbe ister; kendisinin insanların katında makbul olduğunu, ecrinin karşılığını beklediğini hatırlatır. Beş ay olmuş; ama arzusu gerçekleşmemiştir; bundan dolayı hayretler içindedir; huzura çıkıp söylemeye de yüzü yoktur, utanmaktadır. Evlatlarının ve eşinin beklemekte olduklarını; bahtsızlıktan hepsinin endişe ve ıstırap içinde kaldıklarını hatırlatır.

Sâmî, “Ey cömertlikte ve ilimde halkın övüncü olan! Ey şeref ve fazilette ululuğun üstünde olan! Çü sensin muktedâ-yı cümle ümmet, müfevvidir sana temyiz-i rütbet. Siz buyurabilirsiniz emanetleri kime, ayetlerin hükmüyle versinler ehline!” diye memduhu Sultana övgü dolu sözlerle seslenerek rütbe talebinin yerine getirilmesini rica eder. Şair, bundan sonra yine kendisinden söz eder; kâtip olduğunu; yazarlığının olmadığını; fakat bu kılığa büründüğünü utanarak söyler. Sultandan derdine çare bulması için kendisini reis dediği Feyzullah Efendi'ye göndermesini ister. Şair, sonuçta Feyzullah Efendi'nin ismini tevriyeli olarak anar ve “Sığınmak için huzuruna geldim; Feyzinle yüce makam isterim” diyerek talebini yineler; memduhuna dua ederek sözlerine son verir: *Yaradan dâim kılsın seni izzet ü zaferle, feleklerin dönüşü devam ettiği sürece.*

9. Mesnevi (Mülemma)²⁷

*Hudut ikliminin seyyâh-ı tâmu
Belâlar mûnisi sergeşte Sâmi*

*Böyle söyler Tanrı katında
Yoksulluk yüzünden birkaç mısra:*

*Sultanımızın hizmetine itaat ettik, baş koyduk
Her an, her zaman o hizmete baş koyduk*

*Hudâ tevfiik idüp gösterdi itmâm
Gelüp tebliğe ettim sa'y ü ikdâm*

*Sadarete hizmet ettiğim için bana
Bağıştâ bulundu, hilat giydirdi bana*

*Allah onu ve seni ebedî kılsın dünyada
Levlâke sözünün muhatabı [Peygamber] hatırına*

*Delâlettir ki âsâr-ı hulûsem
Karîn olup kabûle olmaya kem*

*Ben Mecusî ve Hristiyanla münazaada
Bir ferahlık görmedim kavgadan başka*

*Hamdolsun yine hamdolsun yine hamd [olsun]
Rabbim insanların şerrinden kurtardı beni [hamd olsun]*

*Benüm devletlü Sultanım Efendim
Edâ-yı hidmetinle çünkü geldim*

*Böyle dedim: Çokluğundan takatim
İşim rastgelir de rütbe elde ederim*

*Taki insanların katında oldum makbûl
Sultandan ecrim oldu me'mûl*

*Beşinci ay olup hayrette kaldım
Yüzüm yok ger ne ki haclette kaldım*

*Bak! Evlâd ü hânım beklemekteler
Bahtsızlıktan hepsi endişe etmekteler*

Ey cömertlikte ve ilimde halkın övüncü olan!

²⁷ Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm, vr. 168b-169a.

Ey şeref ve fazilette ululuğun üstünde olan!
Çü sensin muktedâ-yı cümle ümmet
Müfevvizdir sana temyîz-i rütbet
Siz buyurabilirsiniz emanetleri kime
Âyetlerin hükmüyle versinler ehline
Ben kâtibim; ama yazarlığım yok
Gerçi o kılığa büründüm [çok]
Beni ısmarla sultanım reise
İlaç etsün bilür derdim ne ise
Sığınmak için huzuruna geldim
Feyzinle yüce makam isterim
Yaradan dâim kalsın seni izzet ü zaferle
Feleklerin dönüşü devam ettiği sürece

Manzumelerin Farsça Metni

۱ - قصیده (واصلا)^{۲۸}

هزج مثنیٰ سالم: مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

بفرمانِ نگینش گشته املاکِ سلیمانی	زهی ذاتی که باشد از برایش فیضِ سبحانی
که خورشید و قمر سازد سرایش را نگهبانی	چو خیلِ انجمِ مردم به دورش صبح و شام آیند
به درباری آن رفعت پناه آیم به آسانی	فلک سرگشته می گردد که شاید در جهان روزی
ز خاکِ مقدمش شاید رسد گردی به پیشانی	تمام هفت اقلیم این تمنّا را بسر دارند
که فیضِ الله بودست از برای آلِ عثمانی	نزد از مادرِ گیتی چنین فرزند در ایام
نگهبانی شود در هر دو عالم شیرِ یزدانی	دعایی می کنم وقتِ سحر که کز دلِ پر خون
به تختِ سلطنت هر چند یوسف بود کنعانی	به جاهت کی برابر شد به مصر ار آمد و بنشست

^{۲۸} مجموعه مدائح شیخ الاسلام فیض الله افندی، نسخه خطی به شماره ۲۸۴۳ اسعد افندی کتابخانه سلیمانیه، ورق ۸۳ ب - ۸۴ آ.

تمام صوفیان در گوشه خلوت دعا گویند
 به کوه و بیشه و صحرا و بستان رفته و دیدم
 سما قوس قزح در دست و سوسن خجری بر کف
 مآب تو فضیلت اکتساب تو کمالاتست
 زمرد همچو خضری آمد و بوسید دستت را
 عقیق اندر دل کان سالها خون خورده می گوید
 گهر اندر صدف در قعر دریا مدتی می گفت
 تو هم حالا که فرصت هست باری دل بدست آور
 به پابوس تو آمد و اصلا اسبی و خرجی ده
 برون آید الهی دشمنانت ار پریشانی
 تمام وحش و طیر از داد و عدلت در ثنا خوانی
 هدف سازد هر آنکس کوز تو سازد بد الحانی
 از آنرو روی خاور گر فزاید گشته نورانی
 که من هم صاحب نامی شوم از لطف ربّانی
 بود ما را نگین سازد به دست خویش انسانی
 خدایا کی بود وقتی رسم بر تاج سلطانی؟
 که فردا روز محشر سود کی دارد پشیمانی؟
 بجز نام نکو کی ماند اندر عالم فانی؟

۲ - قطعه (کورانی)^{۲۹}

رمل مثنی محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

چشم شفقت بر گشا بنگر به حالم زانکه من
 وقت شامست و غریبم راه را گم کرده ام
 ساده دل افتاده در چاه سیه یوسف صفت
 پیروی و بیچارگی بر دعوی حالم گواه
 دادگر شو کش قلم بر صفحه لوح دلم
 بی نوای مخلصت را از کرم فیضی رسان
 دستها بر داشت کورانی به معراج قبول
 کمترین داعیان و خاک دربان توام
 طلعت صبحت^{۳۰} نما مرغ سحر خوان توام
 دستگیرم شو اسیر چاه کنعان توام
 فقر مستولی شده محتاج دیوان توام
 بوکه یابد زندگی در حکم فرمان توام
 در خلوص بندگی دایم ثناخوان توام
 قدسیان آمین کنان و من دعاخوان توام

^{۲۹} مجموعه مدائح شیخ الاسلام فیض الله افندی، ورق ۹۳ ب.

^{۳۰} صحبت: در اصل، صحبت

۳- غزل (عارف)^{۳۱}

رمل مثنیٰ مخبون مقطوع: فاعلاتن فعلاتن فعلن

شعله سرکش شود آن لحظه که با خس باشد	کمی غم عشق نهان در دلِ ناکس باشد
شش جهت در نظرش تنگ چو محبس باشد	چار دیوار عناصر که ازو هر که رهید
نگشاید دهن از غنچه که نورس باشد	نیست سنجیده سخنسازیِ کودکِ منشان
حرفی از چشمِ سخنگوی توام بس باشد	دهنِ شوخ به دشنامِ من آزرده مساز
قدِ خمگشته پیری که مقوس باشد	می رسد تیرِ مرامش به نشانگاهِ قبول
هر که را کار به اخلاص مؤسس باشد	در اساسش خللی راه نیابد عارف
مرحمت ساز هر آشفته و بی کس باشد	مدحت آرای ولیّ النعمی باش که او
مرکزِ بارگهش طارمِ اطلس باشد	آن فلک پایه جنابی که ز بس رفعت و شان
در چنین بادیه چون خضرِ مددرس باشد	آن کرمور که چو گمکرده رهی را بیند

۴- غزل (هاتف)^{۳۲}

رمل مثنیٰ مخبون مقطوع: فاعلاتن فعلاتن فعلن

نیک و بد جامه به اندازه هر کس باشد	در چمن شاهدِ گلغنچه ملبس باشد
ورقِ سبز ترا جامه اطلس باشد	غوره حلواست اگر صبر کنی این مثلست
بگذرد زود هر آن شعله که با خس باشد	نکند پخته درون مدعیان را صهبا
مرکزِ دائره چرخِ مقرنس باشد	پستیِ خاطرِ اشکسته رسد گر به کمال
حاوی چند چنین طارمِ اطلس باشد؟	دلِ داناست محدّد؟ غلطاندیش میباش

^{۳۱} مجموعه مدائح شیخ الاسلام فیض الله افندی، ورق ۹۹ آب .^{۳۲} مجموعه مدائح شیخ الاسلام فیض الله افندی، ورق ۹۹ ب .

عاقلان از خللی بادِ مخالف دانند قامتِ تازه نهالی که مقوَس باشد
 در کجا یادِ وطن می گذرد از خاطر چو قفس سینه غربت زده محبس باشد
 در ره کعبه مقصود ترا ای هاتف ساقی فیضِ خدا خضرِ مَددرس باشد
 سخنم مانده در معرضِ ناپیدایی بحر را تحفه سیلاب کفی خس باشد
 شاهدِ نظمِ مرا زیبِ بلاغت افزا نظرِ پاکِ ولیّ النعمی بس باشد

۵- غزل (عازم)^{۳۳}

رمل مثنیٰ مخبون مقطوع: فاعلاتن فعلاتن فعلن

مرد کی در پی آرایشِ اطلس باشد جامه عریانی تن دوشِ مرا بس باشد
 وطن از یادِ چو یوسف رود از چاه برون هر که را چاه زنخدان تو محبس باشد
 شکوه من که ز بیدادِ سپهرِ پیراست داغهای کهنم زان گلِ نورس باشد
 ناوکم از کجی خود ز هدف دور افتاد ناله من نه ز گردونِ مقوَس باشد
 نتوان بر رخت اربابِ هوس کرد نگاه قلمِ شعله کجا جلوه گه خس باشد
 سالکِ کعبه شوقت که بود گرم طلب سایه سنگِ نشان خضرِ مَددرس باشد
 غم مخور از ستم دردِ غریبی عازم فیضِ حق در طلبِ مردم بی کس باشد

۶- قصیده (درّی)^{۳۴}

رمل مثنیٰ مخبون مقطوع: فاعلاتن فعلاتن فعلن

زیبِ سر نوهوسان را گلِ نورس باشد زین چمن سبزه خاییده مرا بس باشد

^{۳۳} مجموعه مدائح شیخ الاسلام فیض الله افندی، ورق ۱۰۰ آ.

^{۳۴} مجموعه مدائح شیخ الاسلام فیض الله افندی، ورق ۱۰۰ آب.

برگِ پژمرده‌ام از^{۳۵} فصلِ خزان بس باشد
 هر که در دایرهٔ چرخِ مقوس باشد
 بی کسی ظلّ همای سرِ بی کس باشد
 حُسن چون برق زند کون و مکان خس باشد
 آسمان بر سرِ او خیمهٔ اطلس باشد
 هر که را چینِ جبین نقشِ مقرنس باشد
 مرغِ دل را قفسِ جسم که محبس باشد
 که دمِ عیسی فرخنده مددرس باشد
 که غلامی درش مطلبِ هر کس باشد
 همه دم خاطرش انور، دلش اقدس باشد
 حافظش زمرهٔ ارواحِ مقدّس باشد
 خانهٔ دولتِ او قصرِ مؤسس باشد

از بهاران نه امیدم گلِ نورس باشد
 هدفِ تیرِ حوادث نشود هیئاتست
 عاقبت تختِ گهر تاجِ شهان می گردد
 نخلِ صد طور نیارد به تجلی طاقت
 هر که شد پادشهٔ ملکِ فنا چون ادهم
 زود بینی که شود خانه خرابِ دولت
 نشکفد غنچهٔ گلزارِ مرادش درّی
 آن زمان بشکفد از فیضِ نسیمِ همت
 پیشوای فضلا حضرتِ شیخِ الاسلام
 آن ولیّ النعمِ دهر که از فیضِ اله
 یاورش عونِ خدا ناصرش اربابِ خدا
 تا بود مسندِ فتوی به شریعت قائم

۷- غزل (واثق)^{۳۶}

رمل مثنیٰ مخبون مقطوع: فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن

چه نشاط آورد آن باده که نارس باشد
 گوشه‌ای از خمِ ابروی توام بس باشد
 قوّهٔ ناطقه در پنجهٔ اخرس باشد
 خوبتر می شود آن بت که ملبّس باشد
 میوه کمتر دهد آن نخل که نورس باشد

عشقِ ناقص چه صفا بخشِ دلِ کس باشد
 کی مرا رغبتِ این طاقِ مقرنس باشد
 می کند بی خبران را به جدلِ جهلِ دلیر
 معنیِ خوب دهد جلوّهٔ رنگین به ادا
 طمعِ وصل ز طفلانِ جفاجو کم کن

^{۳۵} از : در اصل، ار

^{۳۶} مجموعهٔ مدائح شیخ الاسلام فیض‌الله افندی، ورق ۱۰۱ ب .

واثقا هر که شود پیرو قطب العرفا پایگاهِ سخنش طارمِ اطلس باشد

۸- قصیده (نظمی)^{۳۷}

خفیف اصلم (مخبون مقطوع): فعلاتن مفاعلن فع لن

دمِ صبحست و خوشتر آن باشد	که به کفِ راحِ ارغوان باشد
خاصه در موسمی چنین که درو	عید و نوروز همعنان باشد
وقت آن شد که عیدِ نوروزی	چهره پیرایِ بوستان باشد
وقت آن شد که شاخه گلزار	غیرتِ روضه جانان باشد
وقت آن شد که راه گلشن را	رونقِ راهِ کهکشان باشد
در رگ و برگ و ریشه اشجار	حکمِ فیضِ نما روان باشد
هر دم از زارِ غنچه بلبل را	بادِ نوروز ترجمان باشد
گل نشیند به صدرِ صفا ناز	بر سرش ابر سایبان باشد
صدرِ گلشن به فرّ فروردین	نسخه فرشِ آسمان باشد
بس که رقص آورست بادِ بهار	قدِ سروِ سهی چمان باشد
بر سرِ سرو هر سحر قمری	از ره راست در فغان باشد
دسته شد در چمن بنفشه از آن	از غم و غصه سرگران باشد
نرگس ازبس که مست و مخمورست	در کفش جامِ زرنشان باشد
در شبستان شاه گل هر شب	لاله فانوس و شمعدان باشد
گذرِ جوی صبحدم در باغ	مایه عمرِ جاودان باشد
در چنین فصل شاید ار باران	سوی بزمِ چمن روان باشد
دو سه یاری که هر یکی زیشان	زند و خوش طبع و نکته دان باشد

^{۳۷} مجموعه مدائح شیخ الاسلام فیض الله افندی، ورق ۱۰۱ ب = ۱۰۳ آ.

در چمن صفه‌ای نشسته چنانک
 ناله چنگ و نغمه مطرب
 نقش و صورت ترنم اشعار
 کار نظم و غزل به کار برند
 خاصه نظمی [که] زیب عنوانش
 آن که نعل سمند اقبالش
 آن که در مجلس مباحثه اش
 آن که گاه افاضه^{۳۸} در نطقش
 کامبخشی که وقت جوش و عطا
 مفتی عصر آنکه خاک درش
 شاید از^{۳۹} قصر و قدر جاهش را
 زحل اندر حریم حرمت او
 مهر و مه روز و شب به درگاهش
 گر صبا با شمیم اخلاقیش
 صحن عالم چو طبله عطار
 ای که اندر زمان معدلت
 ای که از هیبت حمایه تو
 چه روا باشد آنکه همچو منی
 مهره وش در مُششدر غم دهر
 از جفاهای چرخ و ارونش
 همچو بلبل ز محنت ایام

باده و نقل در میان باشد
 شوقبخش معاشران باشد
 همه را زیور زبان باشد
 تادل و طبع شادمان باشد
 مدحت خواجه جهان باشد
 افسر فرق فرقدان باشد
 عقلا لال و بی زبان باشد
 معجز عیسوی عیان باشد
 دل و دستش چو بحر و کان باشد
 سرمه چشم اختران باشد
 هفت افلاک نردبان باشد
 شام تا صبح پاسبان باشد
 از مقیمان آستان باشد
 عازم راه گلستان باشد
 عطرسای مشام جان باشد
 شیر همراز آهوان باشد
 گرگ را خصلت شبان باشد
 مظهر دولت و هوان باشد
 دمبدم زار و ناتوان باشد
 کارد تا مغز استخوان باشد
 همدم^{۳۸} ناله و فغان باشد

^{۳۸} همدم ناله : در اصل، همدم و ناله

ز آتشِ فاقه لاله سان دایم
هر کسی بهره یابِ عیش و نعیم
منم آن که از سلاستِ گفتار
دیده شاهدانِ معنی را
منطقم را بدیع نبود اگر
گر صلاهی سخن دهم به جهان
صله این قصیده غرّا
با چنین فضل و مایه لیک افسوس
مگر از تو نگاهِ مرحمتی
بر من زار اعانتی فرما
تا [به] سیرِ سپهر و میلِ مدیر
وز تصاریفِ دهر در عالم
عید و نوروز باد هر روزت
جاودان شاد باش و همواره

در دلش داغِ غم نهان باشد
بنده محتاجِ آب و نان باشد
شعرِ من وردِ قدسیان باشد
خامه ام میلِ سرمه دان باشد
سحر و اعجاز در بیان باشد
کیست تا با من امتحان باشد
شاید ار گنجِ شایگان باشد
کز هنر سودِ من زیان باشد
نظمِ حالِ مرا ضمان باشد
تا معینِ تو مستعان باشد
مه عید از افق عیان باشد
گه بهار [و] گهی خزان باشد
تا جهان است و تا جهان باشد
دلت از غصّه در امان باشد

۹- ملمع مثنوی (سامی)^{۴۱}

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن مفاعیلن فعولن

حدود اقلیمک سیّاحِ تامی
چنین گوید به درگاهِ خداوند

بلالر مونسِ سرگشته سامی
ز رویِ مستمندی مطلعی چند

^{۳۹} افاضة: در اصل، افاضة

^{۴۰} ار: در اصل، از

^{۴۱} مجموعه مدائح شیخ الاسلام فیض الله افندی، ورق ۱۶۸ ب = ۱۶۹ آ.

أَطَعْنَا خِدْمَةَ السَّلْطَانِ فِينَا تَقَيَّدْنَا بِهَا أَنَا فَأَنَا
 خدایا توفیق ایدوب کوستردی اتمام کلوب تبلیغه ایتدم سعی و اقدام
 چو بردم خدمتم پیش صدارت عطا کرد و مرا پوشید خلعت
 بقاه الله فی الدتیا و ایتاک بحق من له آیات لولاک
 دلالتدر که آثار خلوصم قرین اولوب قبوله اولمیه کم
 که من در کشمکش با گیر و ترسا ندیدم انبساطی جز ز غوغا
 فَحَمْدًا ثُمَّ حَمْدًا ثُمَّ حَمْدًا نجانى ربى عن شر البرايا
 بنم دولتلو سلطانم افندم ادای خدمتکله چونکه کلدتم
 چنین گفتم ز بسیاری تا بم که کارم راست آید رتبه یابم
 فَلَمَّا كَانَ عِنْدَ النَّاسِ مَقْبُولٌ مِنَ السَّلْطَانِ أَجْرِي كَانَ مَأْمُولٌ
 بشنجی آی اولوب حیرتده قلدتم یوزم یوق گر نکه خجلتده قلدتم
 نگر فرزند و زن در انتظارند ز بی بختی همه در خارخارند
 فَيَا فَخْرَ الْوَرَى جُودًا وَعِلْمًا وَيَا فَوْقَ الْعُلَى شَرَفًا وَقَضْلًا
 چو سنسن مقتدای جمله امت مفوضدر سکا تمییز رتبت
 شما دانید فرموده امانات به اهلی را دهند بانص آیات
 أَنَا الْكَاتِبُ وَمَا عِنْدِي كِتَابُهُ وَإِنْ كُنْتُ وَجِيهًا بِالْقِيَافَةِ
 بنی اصمرله سلطانم رئیسه علاج ایتسون بیلور دردم نه ایسه
 در در گاهت آمد چون پناهم به فیضت منصب عالی بخواهم
 أَدَامَكَ خَالِقٌ عِزًّا وَنَصْرًا إِلَى مَا دَارَتِ الْإِفْلَاقُ دَوْرًا

Sonuç

Özellikle II. Mustafa devrinde Şeyhülislâmlık görevi dışında, devlet idaresinde, atamalarda, görevden uzaklaştırmada ve başka işlerde son derece etkili bir devlet adamı olan Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye birçok şair kendi işleri ve ta-

leplerinin yerine getirilmesi için, Türkçe, Farsça ve Arapça methiyeler kaleme almışlardır.

Bu şiirler, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2843 numarada kayıtlı *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm* adlı yazma eserde toplanmıştır. Mecmuadaki şiirlerin kime ait olduğu bazen yazılmış bazen de hiçbir bilgi verilmemiştir.

Şu ana kadar Feyzullah Efendi hakkında yazılan sözkonusu şiirlerden Farsça olanları, birkaç şiir hariç, tarafımızdan tenkitli metni, Türkçe çevirisi, incelemesi ve kime ait oldukları tespit edilerek şairler haklarında bilgi de verilip farklı dergilerde makale olarak yayımlanmıştır.

Bu çalışmada; Feyzullah Efendi hakkında yazılan Farsça diğer şiirlerin tenkitli metinleri, Türkçe çevirileri ve incelemeleri yapıldı; ayrıca şairleri hakkında bilgi verildi. Bunlar; Vâsilâ, Kûrânî, Ârif, Hâtif, Âzim, Dürrî, Vâsık, Nazmî ve Sâmi'dir. Dürrî, Vâsık ve Nazmî'nin kim oldukları kesin olarak tespit edilemedi; ancak Feyzullah Efendi'nin devlet yönetiminde söz sahibi olduğu dönemde yaşamış (1099-1688; 1106-1115/1695-1703) olanları tespit edilip haklarında bilgi verildi. Gerçi bu şairlerin şiirleri, dil ve üslup olarak Fars şairlerinin ölçüsünde değildir, onlarla mukayese dahi edilemez; ancak dili Türkçe olan şairlerin Farsça şiir yazmaları ve taleplerini ana dilleri dışında başka bir dille ifade edecek kadar Farsça bildiklerini göstermeleri açısından önemlidir.

Kaynakça

- Ahmed Rifat Efendi, *Lugât-ı Târihiyye ve Coğrafya I-VII*, İstanbul 1299.
- Ali Enver, *Semâ 'hâne-i Edeb* (nşr. Kitapçı Rifat), İstanbul 1309.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, İstanbul 1333 h.
- Çifçi, Ömer, Fatîn Davud, *Hâtimetü'l-eş 'âr (Fatîn Tezkiresi)*, ekitap.kulturturizm.gov.tr.
- Değirmençay, Veyis, *Farsça Arûz ve Kafiye*, Erzurum 2012.
- , *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum 2013.
- , Seyyid Mehmed Sadreddin'in Seyhülislâm Feyzullah Efendi'ye Farsça Methiyeleri, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2015, Erzurum, Sayı 55, s. 55-76.
- , Nazîrîzâde Emin'in Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye Farsça Methiyeleri, *Doğu Esintileri, İnanoloji, Fars Dili ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Erzurum 2015, Sayı 3, s. 195-227.

- , Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye Methiye Farsça Üç Şiir, *Erzurumlu Şeyhulislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu (31 Ekim - 2 Kasım 2014 Erzurum) -Tebliğler-*, 2015, s. 273-287.
- , Esad Efendi'nin Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye Methiye Farsça Şiirleri, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası*, İstanbul 2016/1, S. 28, s. 155-178.
- , Kesbî ve Sâhib'in Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye Methiyeleri, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2016, Erzurum, Sayı 56, s. 53-72.
- , Selim'in Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye Methiyesi Farsça Bir Şiiri, *Beyazşehir, Palandöken Belediyesi Kültür ve Sanat Dergisi*, Bahar 2016, S 17, s. 135-136.
- , Mâilî'nin Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye Methiyesi Farsça Şiirleri, *Doğu Esintileri, İnanoloji, Fars Dili ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Erzurum 2018, Sayı 9, s. 106-116.
- , Vefâ Efendi'nin Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye Methiye Farsça Bir Şiiri, *Doğu Esintileri, İnanoloji, Fars Dili ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Erzurum 2018, Sayı 10, s. 229-248.
- Erdem, Sadık, *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı*, Ankara 1994.
- Esrâr Dede, *Tezkiretü's-şu'arâ-yı Mevleviyye* (haz. İlhan Genç), Ankara 2000.
- İpekten, Haluk v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.
- İsmail Belig, *Nuhbetü'l-'asâr Li Zeyl-i Zübdeti'l-eş'âr* (haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Ankara 1999.
- Karatay, Halit, *Hattat Divân Şâirleri*, Ankara 2008.
- Kazasker Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, Dersââdet 1315, İkdâm Matbaası.
- Kütük, Rifat, *Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, Erzurum 2012.
- Mecdî Mehmed Efendi, *Şakâik-i Nu'mâniye ve Zeyilleri, Hadâiku's-şakâik I* (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989.
- Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2843 Numaralı Yazma.
- Mehmet Sâlih Yümnî, *Tezkire-i Şu'arâ-i Yümnî* (haz. Sadık Erdem), Ankara 2013.
- Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 527-528.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî I-IV*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308.

Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 628 Numaralı Yazma.

Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1928.

Mu'în, Muhammed, *Ferheng-i Fârsî I-VI*, Tahran 1371 hş.

Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005.

Recep Cici, "Kûrânî", *DİA*, İstanbul 2002, XXVI, 426-427.

Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-şu'arâ* (haz. Adnan İnce), Ankara 2005.

Şemsettin Sâmi, *Kâmûsu'l-a'lâm I-VI*, İstanbul 1306.

Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî I-II* (haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı), Ankara 2001.

www.loghatnaameh.org

www.vajehyab.com